

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2024 – Volume 33, Issue 1, pp. 4–23
<http://doi.org/10.18352/jsi.781>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /
NHL Stenden University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Asia Sarti studeerde pedagogiek en is senior onderzoeker
bij de Onderzoeksgroep Gepersonaliseerde Integrale Zorg,
Hogeschool Utrecht.

Ruben van Zelm is opleidingsmanager en hogeschool
hoofddocent bij de Onderzoeksgroep Gepersonaliseerde
Integrale Zorg & senior onderzoeker bij het Lectoraat

Normatieve Professionalisering, Hogeschool Utrecht.

Email: ruben.vanzelm@hu.nl

Inge Egberts is junior onderzoeker bij het Lectoraat Jeugd,
Hogeschool Utrecht. Email: inge.egberts@hu.nl

Remco Coppoolse is associate lector bij het Lectoraat
Organiseren van Verandering in Onderwijs, Hogeschool
Utrecht. Email: remco.coppoolse@hu.nl

Loes Houweling is onderzoeker en hogeschool
hoofddocent bij het Lectoraat Jeugd en Instituut voor
Ecologische Pedagogiek, Hogeschool Utrecht.

Email: loes.houweling@hu.nl

Correspondence to: Asia Sarti

E-mail: asia.sarti@hu.nl

Category: Research

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSIONAL ONTRAFELD: HOE DE PROFESSIONAL IN HET COMPLEXE JEUGDDOMEIN TOT HANDELEN KOMT

PRACTICAL WISDOM OF THE YOUTH PROFESSIONAL REVEALED: HOW THE PROFESSIONAL ACTS IN THE COMPLEX YOUTH DOMAIN

ASIA SARTI, RUBEN
VAN ZELM, INGE
EGBERTS, REMCO
COPPOOLSE, LOES
HOUEWELING

SAMENVATTING

Het welbevinden van de Nederlandse jeugd staat onder druk. Jeugdprofessionals die dagelijks werken aan vorming, begeleiding, preventie en behandeling van jonge mensen, zien zich daarin geconfronteerd met de nodige uitdagingen. Aangezien kennis en protocollen ontoereikend zijn in het komen tot adequaat handelen, is het van belang te exploreren wat 'praktische wijsheid' van individuele professionals hierin kan betekenen. Data uit acht open interviews, met inzet van de rich pictures methode, zijn geanalyseerd om te onderzoeken wat praktische wijsheid in het jeugddomein behelst. Dit toonde aan dat professionals komen tot het juiste handelen in knellende situaties door het eigen morele kompas als belangrijke richting geveer te gebruiken. Het handelingsrepertoire is rijk en loopt uiteen van het volgen van intuïtie en wendbaarheid tot het gebruikmaken van kennis en zelfkennis. Het is van belang dat organisaties ruimte maken voor wat professionals al doen hieromtrent, maar ook dat (gezamenlijke) reflectie wordt gefaciliteerd. Elementen uit onze onderzoeksmethode lijken hierbij behulpzaam te kunnen zijn.

TREFWOORDEN

Praktische wijsheid, jeugdprofessionals, juiste handelen, verhalende reflectie, rich pictures

ABSTRACT

The well-being of Dutch youth is under pressure. Youth professionals, working on training, guiding, prevention and treatment of young people, have to cope with severe challenges. Since scientific knowledge and protocols do not provide sufficient guidance for adequate actions, an exploration of the contribution of 'practical wisdom' of individual professionals may do so. Data from eight open interviews, using the rich pictures method, were analyzed in order to investigate what practical wisdom entails in the youth domain. The findings reveal that professionals may find the right course of action in difficult situations by using their own moral compass as an important guide for their actions. Their repertoire of actions is rich and ranges from following their intuition and being flexible, to making use of knowledge and self-knowledge. It is important that organizations make more use of the strategies that professionals already follow in this regard, and that they also facilitate (joint) reflection. Elements from our research method may be helpful in this respect.

KEYWORDS

Practical wisdom, youth professionals, right action, narrative reflection, rich pictures

INLEIDING

In het brede jeugddomein (inclusief jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg, gezinszorg) werken diverse professionals met en voor jeugdigen aan vorming, begeleiding, preventie en behandeling. Dit is werk dat veel professionals in grote mate voldoening biedt, maar ook de nodige uitdagingen kent. De vraagstukken, noden en behoeften van jeugdigen en gezinnen zelf kunnen complex zijn. In de jeugdzorg leveren problemen in het systeem de nodige aanvullende uitdagingen op. In 2021 luidde de Sociaal-Economische Raad (SER) de noodklok. Zij schetst een beeld van een systeem waarin zorgaanbieders kampen met chronische personele en financiële tekorten en het niet lukt de kwaliteit en continuïteit van zorg (tijdig) te waarborgen. Gezinnen moeten lang wachten op hulp terwijl hun problemen verergeren. In dit systeem wordt de jeugdprofessional geregeld overbelast en gefrustreerd door hoge werkdruk, knellende regels en hoge administratieve lasten (SER, 2021).

Om jeugdprofessionals te ondersteunen bij het werk dat zij verrichten zijn richtlijnen, standaarden en protocollen beschikbaar. Richtlijnen bevatten aanbevelingen, gebaseerd op wetenschappelijke inzichten en praktijkkennis, die professionals helpen bij de afwegingen die ze dagelijks moeten maken, samen met kinderen en ouders. Drie beroepsverenigingen, het ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) hebben de handen ineengeslagen om voor de jeugdhulp en jeugdbescherming richtlijnen te ontwikkelen (NJI, z.d.). Standaarden zijn gebaseerd op wet- en regelgeving enerzijds en wetenschappelijke inzichten anderzijds en beschrijven de norm waar goede zorg aan moet voldoen. Zij richten zich naast de inhoud van de zorg ook op de organisatiestructuur van het zorgproces (Steenmeijer, 2021). In veel organisaties zijn daarnaast protocollen beschikbaar, dit zijn voorschriften waar professionals nooit van mogen afwijken, in tegenstelling tot de richtlijnen en standaarden (Van Hassel et al., 2012).

Wetenschappelijke kennis, richtlijnen, standaarden en protocollen zijn echter niet altijd voor handen noch toereikend, en dienen te worden verbijzonderd naar een individuele cliënt (De Ruiter, 2021). Jeugdprofessionals zijn, vanwege de toenemende complexiteit in casuïstiek, de (arbeids)tekorten én de bureaucratische procedures en administratieve last, niet altijd in staat de bestaande richtlijnen, standaarden en protocollen goed in de praktijk te brengen (SER, 2021). Zo is de richtlijn om altijd met twee professionals op huisbezoek te gaan, niet altijd haalbaar. Voor protocollen geldt dat deze in beginsel dwingend en richtinggevend zijn, maar juist daardoor soms een behandeling die de cliënt daadwerkelijk helpt in de weg lijkt te zitten, zeker in hoog complexe en atypische casuïstiek. Meer in het algemeen geldt dat richtlijnen,

standaarden en protocollen in sommige gevallen eerder tegenwerken dan dienend zijn voor het bieden van adequate hulp. Ook Cederberg et al. (2023) wijzen erop dat systemen rond de professional die erop gericht zijn kwaliteit te garanderen, hem/haar vaak onder druk zetten en marginaliseren, waardoor deze juist niet tot handelen komt waarmee de cliënt daadwerkelijk wordt geholpen. Daar willen wij aan toevoegen dat systemen de professional ook kunnen verwarren, omdat ze te eng zijn en niet altijd de complexiteit voldoende insluiten. Meer dan richtlijnen, standaarden en protocollen precies te volgen, is het voor professionals daarom juist de kunst deze in te zetten wanneer passend en er weloverwogen van af te wijken wanneer nodig (Nji, z.d.).

Schwartz (2011) stelt dat in veel gevallen iets anders nodig is dan louter richtlijnen, protocollen en standaarden: de professional die eigen, hem of haar toebehorende bronnen aanboort, in wat hij 'praktische wijsheid' noemt. De vraag rijst hoe professionals met de complexiteit van het werkveld omgaan en hoe zij praktische wijsheid inzetten bij handelingskeuzes.

PRAKTISCHE WIJSHEID EN DEZE STUDIE

Het begrip praktische wijsheid, ook wel *phronesis*, kent zijn oorsprong in het gedachtegoed van Aristoteles. Praktische wijsheid is uniek en onderscheidt zich van concepten als maatwerk en situationele gelijkheid. Praktische wijsheid kenmerkt zich door het handelen van de professional in bijzondere situaties in het hier en nu, wat het niet mogelijk maakt om (wetenschappelijk) te onderbouwen hoe er gehandeld zou moeten worden. Binnen deze situaties is sprake van besluitvorming op basis van verschillende bronnen: naast (klinische en sociale) informatie en protocollen, spelen ook ervaringen uit het verleden hierin nadrukkelijk een rol van betekenis (Conroy et al., 2021; Jeste et al., 2019; Xiang, 2016; Zheng, 2021).

Daarmee onderscheidt *phronesis* zich van twee andere wijsheden die Aristoteles definieert, *episteme* en *techne* (Kinsella & Pitman, 2012). *Episteme* verwijst naar het handelen op grond van wetenschappelijke kennis en richt zich op de waarheden. Kennis is in deze zin iets feitelijks (Cohoe, 2022). Centraal staat dat effecten volgen uit oorzaken en men probeert te begrijpen waarom deze effecten en oorzaken er zijn (Salmieri, 2013). *Techne* is meer praktisch van aard. Het verwijst naar de vaardigheden voor een doelgerichte activiteit of handeling (Staten, 2019).

Albers en Kruiter (2020) schetsen in 'Doen wat goed is; Pleidooi voor praktische wijsheid in het sociale domein' meerdere voorbeelden van praktische wijsheid en houden een pleidooi voor meer

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSIONAL ONTRAFELD

daarvan in het brede sociale domein. Ze drukken ons op het hart dat praktische wijsheid vanuit de praktijk moet ontstaan en niet dient te worden gegoten in blauwdrukken. Tegelijkertijd geven ze aan dat het van belang is praktische wijsheid in het sociale domein te “herkennen, erkennen, waarderen en benutten” (Albers & Kruijer, 2020, p. 93).

Inzichten over praktische wijsheid zijn ofwel afkomstig uit het brede domein dat reflecteert op organisaties en hun functioneren (Schwartz, 2011), ofwel uit de gezondheidszorg (Bontemps-Hommen, 2020; Conroy et al., 2021; Eriksen et al., 2014; Flaming, 2001; Jenkins, 2018). In Nederland heeft Marij Bontemps-Hommen uitvoerig onderzoek gedaan naar praktische wijsheid in medische praktijken. Verder is in Nederland, voor zover wij weten, geen systematisch onderzoek verricht naar praktische wijsheid. Bovendien is ons niks bekend over systematisch onderzoek, in Nederland of daarbuiten, waarin uitingen van praktische wijsheid en de benodigdheden om dit in goede banen te leiden *in het jeugddomein* wordt onderzocht.

Het doel van dit onderzoek is inzicht te ontwikkelen in praktische wijsheid in het brede jeugddomein, aan de hand van de complexe praktijken van jeugdprofessionals. Complexiteit (lage voorspelbaarheid; veel met elkaar interacterende actoren, componenten en omstandigheden) is inherent aan werken in het jeugddomein. Fuglseth (2023) wijst erop dat juist onder complexe omstandigheden praktische wijsheid zich duidelijk manifesteert. Het onderzoek is daarmee een eerste stap om nader te onderzoeken welke ondersteuning professionals nodig hebben om praktische wijsheid in de praktijk te brengen en hoe praktische wijsheid een rol hoort te krijgen in de initiële opleidingen van jeugdprofessionals. De onderzoeksvraag luidt: In hoeverre en op welke wijze speelt praktische wijsheid een rol bij handelingskeuzes die professionals in het jeugddomein maken? Naast thematische inzichten die dit heeft opgeleverd, heeft de wijze waarop we het onderzoek hebben verricht, met inzet van de methode rich pictures in combinatie met een narratieve analyse, de interesse. Deze werkwijze bleek succesvol te zijn in het bespreekbaar maken van praktische wijsheid met en tussen professionals.

METHODOLOGIE

Onderzoekdesign

Dit onderzoek kent een onderzoeksopzet waarin het belevingsperspectief centraal staat (Creswell & Creswell, 2018), gebaseerd op het verzamelen van verhalen (Czarniawska, 2004). Specifiek gaat

het om het perspectief op het eigen handelen van jeugdprofessionals, zoals dat in een beschrijving van dat handelen naar voren komt. In open interviews met inzet van de methode rich pictures, een tekentool vanuit systems engineering, zijn gegevens verzameld (Checkland, 2000; Cristancho, 2015). Deze methode is erop gericht te reflecteren op een complexe realiteit, met alle bijbehorende interacterende elementen (Cristancho, 2015). Rich pictures vangen deze wisselwerkingen in één tekening en geven inzicht in de meerdere interacties die gelijktijdig plaatsvinden (Checkland, 2000).

Respondenten, werving en selectie

Acht jeugdprofessionals zijn geïnterviewd. Om te komen tot een selectie van respondenten is gebruik gemaakt van purposive sampling (Campbell et al., 2020) gecombineerd met convenience sampling (Etikan et al., 2016). Inclusiecriteria die we daarbij hanteerden waren: werkzaam binnen verschillende takken van het brede jeugddomein, opgeleid op hbo-masterniveau, met minimaal twee jaar werkervaring. Respondenten met deze kenmerken zijn benaderd en geïncludeerd op grond van praktische overwegingen als toegankelijkheid (uit ons eigen netwerk) en bereidheid deel te nemen.

De betrokken jeugdprofessionals hebben een diverse beroepsachtergrond: jeugdverpleegkundige, jeugdconsulent gemeente, raadsonderzoeker, medewerker Veilig Thuis, pedagogisch medewerker van een woongroep, leerplichtambtenaar/sociaal werker. Twee professionals zijn in hun werk niet specifiek georiënteerd op jeugd, maar hebben wel met het jeugddomein te maken: een intakemedewerker op een beschermde woonvorm voor volwassenen en een opbouwwerker. Om de randen van het brede jeugddomein op te zoeken vonden we het belangrijk deze ook mee te nemen. Het doel was niet een vergelijking te maken tussen de verschillende professies maar breed te kijken naar elementen van praktische wijsheid die voor een zo groot mogelijke groep betekenis hebben. De professionals werken in verschillende organisaties in een diversiteit aan gemeenten, zowel binnen als buiten de Randstad.

Interviews

De interviews werden afgenomen door twee onderzoekers, aan de hand van een interviewprotocol. De onderzoekers hebben een pilot-interview gehouden met een jeugdprofessional buiten de selectie, om vervolgens te reflecteren op het verloop en de

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSIONAL ONTRAFELD

uitkomsten. De term praktische wijsheid is niet gangbaar. Daarom is gekozen om de respondenten te vragen te tekenen en te vertellen over een kritisch incident. Fuglseth (2023) spreekt hier over 'difficult situations'. We stuurden de acht respondenten een week voorafgaand aan de interviews meer informatie over het onderwerp en de aanpak. Omdat we het van belang vonden dat de respondenten een weldoordacht kritisch incident zouden inbrengen, vroegen we hen daar al over na te denken. Om zo min mogelijk te beïnvloeden, hechtten we aan weloverwogen instructies, met een beschrijving van een kritisch incident als 'een spannend moment in het werk van een jeugdprofessional waarin deze een moeilijke beslissing moest maken'. En het verzoek 'na te denken over wat er allemaal speelde rond het kritische incident en wat daarin 'lastige' overwegingen waren, en na te denken over hoe er is gehandeld en welke beslissingen hiertoe genomen zijn'. We kozen ervoor te werken met kritische incidenten omdat we hiermee dicht bij de situatie blijven en specifieke voorbeelden van inzet van praktische wijsheid genereren.

We begonnen alle interviews met het herhalen van de uitleg over de werkwijze. Hierna werd de respondenten gevraagd om het kritische incident te tekenen en alle aspecten die voor hen van belang waren mee te nemen in de rich picture - gebouwen, mensen, objecten, relaties, emoties, spanningen enzovoorts (Cristancho, 2015). Elke respondent kreeg 20 minuten de tijd om te tekenen en werd alleen gelaten met een groot papier en kleurpotloden. Vervolgens is een open interview uitgevoerd, waarbij de tekening als middel diende voor respondenten om hun ervaringen te beschrijven. Naast verkennende vragen over het kritisch incident en de betekenis ervan, werden vragen gesteld over het handelen, als: Welke afwegingen maakte u voor uzelf? Waar baseerde u uw handelen op? Wat heeft hierbij geholpen en wat heeft u gemist? De sessies duurden tussen de 40 en 60 minuten. De tekeningen werden gefotografeerd en de interviews werden op audio opgenomen en in het transcript geanonimiseerd weergegeven.

Analysemethode

In de analyse van de verhalen zijn deze in eerste instantie als geheel benaderd. Daarbij zijn narratieve analysetechnieken gebruikt om de verhalen te exploreren (Czarniawska, 2004). Een narratieve analyse is gericht op het onderzoeken van de mogelijke betekenissen van het vertelde en van de manier waarop het verteld is (Weatherhead, 2011). Dat betekent ook dat we niet op zoek gingen naar dat wat de verteller precies vertelde, maar naar de verhalen die wij in het verhaal beluisterden en wat die verhalen ons vertelden over praktische wijsheid. De verhalen

van verteller en onderzoeker vermengen zich zo met elkaar. Elk verbatim transcript is eerst in zijn geheel gelezen, waarbij de onderzoeker notities maakte van wat opviel. Vervolgens zijn twee analysetechnieken gebruikt om de verhalen te exploreren: een inhoudelijke analyse van de thema's die elke professional aansneed en het maken van een ik-gedicht. Het ik-gedicht is een techniek als onderdeel van de Listening Guide van Gilligan (2015) die onderzoekt hoe de verteller zichzelf positioneert. We besteedden hierbij speciale aandacht aan het gebruik van de persoonsvorm 'ik'. De onderzoeker markeerde fragmenten waarin de respondent 'ik' gebruikt en zette deze onder elkaar, om vervolgens tot zich door te laten dringen wat de respondent over zichzelf communiceert. Zie de bijlage voor een voorbeeld van een ik-gedicht uit ons project.

De thematische analyse (Kohler Riessman, 2008) hielp om een eerste overzicht te krijgen van belangrijke onderwerpen per interview om daarna overeenkomsten en verschillen te identificeren tussen de verhalen.

Verder hebben wij als team de interpretaties van onze analyse mede geconstrueerd tijdens frequente teambesprekingen. De gesprekken in ons team zijn mede gebaseerd op de methodiek van het socratisch gesprek (Delnou & Van Dalen, 2003; Kessels, 1997). We probeerden tot consensus te komen over de vraag: waarom is dit een verhaal over praktische wijsheid en wat zegt dit over de inzet van praktische wijsheid. Met de verbatim transcripten als uitgangspunt zijn vervolgens op basis van deze analyse korte verhalen geschreven waarin volgens de onderzoekers (elementen van) praktische wijsheid tot uitdrukking komen.

Om de exploratie van de verhalen te vergroten zijn tijdens bijeenkomsten op 22 februari en 9 juni, alumni van de opleiding Master Innovatie in Zorg en Welzijn (MIZW) gevraagd naar hun reacties op enkele van deze verhalen. Ook dit leverde weer nieuwe verhalen op.

Uiteindelijk zijn op basis van de verhalen en de verhalen over de verhalen de conclusies van ons onderzoek geformuleerd.

Ethische overwegingen

Dit onderzoek is conform de Handreiking Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit van de Hogeschool Utrecht (HU) ingericht om ethisch correct handelen te garanderen. Een

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSIONAL ONTRAFELD

informed consentformulier is opgesteld om respondenten te informeren en om toestemming voor deelname te vragen. De verkregen data – audio-opnamen, transcripten en tekeningen – zijn geanonimiseerd opgeslagen op een beveiligde server van de HU. De door ons geconstrueerde acht 'verhalen over de verhalen' zijn voorgelegd aan de respondenten om herleidbaarheid tegen te gaan.

BEVINDINGEN

In het eerste deel van de bevindingen richten we ons op de inhoudelijke thema's die de analyse opleverde ten aanzien van elementen van praktische wijsheid in het handelen van jeugdprofessionals. In het tweede deel gaan we in op de lessen die te leren zijn uit het in dit onderzoek doorlopen proces. De inzet van rich pictures en de narratieve analyse, waarbij we professionals actief hebben betrokken, bleek vruchtbaar te zijn voor het zicht krijgen op elementen van praktische wijsheid en heeft ook potentie om reflectie op praktische wijsheid in de praktijk te bevorderen.

Elementen van praktische wijsheid

Ons onderzoek werpt licht op twee elementen van praktische wijsheid: de kenmerken ervan in de context van het werk van jeugdprofessionals en het repertoire dat jeugdprofessionals tot hun beschikking hebben en aanwenden om praktische wijsheid tot uiting te laten komen.

Uit de verhalen van de acht jeugdprofessionals kwamen drie *kenmerken* van praktische wijsheid bovendrijven. 1) Bij praktische wijsheid is sprake van een handelend actor: een jeugdprofessional die dient af te wegen wat in de gegeven situatie de beste wijze is om in het belang van de cliënt te handelen. 2) Praktische wijsheid openbaart zich in situaties waarin er sprake is dat 'iets' knelt. In veel gevallen betekent dit, dat er onduidelijkheid is over het juiste handelen, maar ook kan het betekenen dat er geen zicht is op optimaal handelen maar dat gekozen moet worden tussen twee of meer kwaden om te komen tot 'goed genoeg handelen'. 3) Het morele kompas is de drijvende en doorslaggevende factor, los van andere bronnen die worden benut om te komen tot handelingskeuzes.

Op grond van deze drie kenmerken van praktische wijsheid formuleren wij de volgende *definitie*: Praktische wijsheid is het handelen van individuele professionals die zich geconfronteerd zien met

onzekerheid rondom knellende situaties waarin niet (direct) zicht is op het juiste handelen, door het eigen morele kompas aan te wenden als richting geveer voor het komen tot keuzes waarbij uit verschillende beschikbare bronnen wordt geput.

Het *repertoire* dat jeugdprofessionals tot hun beschikking hebben om te komen tot deze keuzes en dit handelen, is veelzijdig. Vijf aspecten springen in het bijzonder in het oog.

Gebruik maken van waarnemingen. Allereerst maakt de jeugdprofessional gebruik van waarnemingen. Uit de acht interviews blijkt dat de meeste jeugdprofessionals het van belang vinden zelf fysiek aanwezig te zijn op de plek waar het kritisch incident zich afspeelt en door te observeren en te luisteren zicht te krijgen op wat er aan de hand is en wat nodig is.

Inschatting maken. De jeugdprofessional maakt een inschatting van de situatie en wat daarin nodig is. Hierbij is sprake van een zeker scenario-denken: verschillende scenario's worden uitgedacht en een afweging wordt gemaakt tussen verschillende handelingsopties en de consequenties daarvan in de (nabije) toekomst. Een voorbeeld uit verhaal 6:

Ze [moeder] besloot uiteindelijk met de man mee te gaan en samen voor een nacht een slaapplek te zoeken en dan verder te kijken. Maar dat vond ik ook lastig, want vader kon de zorgtaken eigenlijk ook niet op zich nemen. Toch besloten we het voor nu zo te doen en het de volgende morgen verder op te pakken. Ik had de politie en de Raad voor de kindbescherming kunnen bellen. Ik had een VOTS-machtiging kunnen regelen voor een voorlopige onder toezicht stelling van de kinderen. Maar ik voelde er helemaal niks voor om de kinderen uit hun bedden te lichten en ergens onder te brengen. Het lijkt me voor de kinderen heel traumatisch, uit huis te worden geplukt midden in de nacht. Het was wel een lastige beslissing. Want in principe is de regel: bij acute onveiligheid moet je handelen. Maar we waren het er wel over eens dat hier geen sprake was van acute onveiligheid, als we er maar voor zorgden dat er de volgende ochtend om acht uur weer iemand bij dat gezin op de bank zou zitten.

Intuïtie volgen. Om een keuze te maken in het handelen, wordt in grote mate geleund op de eigen intuïtie. Een jeugdprofessional legt over intuïtie uit dat daarbij sprake is van gebruik van ervaringen en inzicht op grond van redeneringsvermogen. Uit verhaal 8: 'Ik probeer mijn intuïtie te volgen. Door ervaringen en logisch nadenken'.

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSIONAL ONTRAFELD

Inzetten van kennis en zelfkennis. Zoals uit deze invulling van intuïtie blijkt, is bij het komen tot keuzes ten aanzien van het handelen sprake van inzet van kennis. Kennis ten aanzien van de taakopvatting en het mandaat om te handelen; wetenschappelijke kennis ten aanzien van wat (niet) werkt in voorliggende situaties; kennis van beroepswaarden, kinderrechten en andere (internationale) kaders en de doorwerking daarvan in eventueel beschikbare codes, protocollen en standaarden, maar ook de uitwerking van het (niet) inzetten ervan. Daarnaast gaat het ook om zelfkennis. In de situatie waarin een jeugdprofessional moet handelen, denkt hij na over eigen (beroeps)waarden, wat hij correct handelen vindt, wat zijn sterktes maar ook zwaktes zijn. In het eerdergenoemde scenario-denken weegt hij af wat mogelijke (negatieve) gevolgen kunnen zijn van elk scenario en welke hij daarvan denkt te kunnen dragen. De respondenten gaven aan dat reflectie op het handelen, bij voorkeur met collega's, noodzakelijk is om daadwerkelijk tot leren te komen. Die reflectie kan achteraf maar zeker ook al tijdens het handelen plaatsvinden.

Wendbaarheid tonen. Tenslotte legt de jeugdprofessional in de gegeven situatie een vermogen tot wendbaarheid aan den dag. In het dynamische speelveld waarin hij tot handelen moet komen, benut hij de bronnen die hij tot zijn beschikking heeft om tot (voorlopige) beslissingen omtrent handelen te komen. Dit dient snel te gebeuren en verschillende belangen dienen hierbij te worden afgewogen. Vaak is initieel handelen erop gericht erger te voorkomen, wat ook betekent dat het soms nodig is opnieuw te oriënteren en kiezen indien nieuwe informatie en middelen zich aandienen. Hierin speelt ook een rol dat professionals er in de situatie regelmatig alleen voor staan en de reflectie – alleen maar ook met elkaar – die zij zo nodig hebben en belangrijk vinden hierin, vaak achteraf plaatsvindt.

Verhalende reflectie op praktische wijsheid

In de aanpak die wij hanteerden in dit onderzoek staan twee zaken centraal, die van waarde kunnen zijn buiten een onderzoekscontext: 1) het werken met verhalen en 2) het werken met beelden. Op deze plek exploreren we de toepasbaarheid ervan in de praktijk in het kader van communicatie over en reflectie op praktische wijsheid.

In gesprek met een verhaal. In dit onderzoek bleek dat er onder jeugdprofessionals behoefte is aan en soms ook daadwerkelijk sprake is van reflectie op het handelen op verschillende momenten en op verschillende wijzen. Dit reflecteren vindt plaats voorafgaand aan, tijdens en na het handelen,

zowel individueel als met collega's. In de aanpak van het onderzoek hebben we de reflectie op het eigen verhaal en het verhaal van anderen ingezet als onderzoeksmethode, maar ook als begin van een interventie. Tijdens bijeenkomsten met professionals golden de in dit onderzoek gegenereerde verhalen als vertrekpunt voor deelnemers om hun eigen verhalen over deze verhalen maar ook over hun eigen praktijken te delen, en samen na te denken over belangrijke elementen van praktische wijsheid. Om het vertellen van verhalen van waarde te laten zijn voor de praktijk, is een aantal zaken belangrijk betreffende het verhaal zelf maar ook de wijze waarop dit verhaal wordt verwerkt, gedeeld en hoe hierop wordt gereflecteerd.

Ten aanzien van het verhaal:

1. Het verhaal moet gedetailleerd genoeg zijn zodat (relatieve) buitenstaanders het kunnen volgen.
2. In het verhaal is in ieder geval sprake van een situatie waarin het volgen van richtlijnen of protocollen ontoereikend is. Daarnaast is sprake van:
 - a) Een handelend actor. De handelend actor betreft in eerste instantie de jeugdprofessional, maar ook diens collega's, gedragswetenschappers en eventuele andere betrokkenen kunnen een plek krijgen als secundaire handelende actoren.
 - b) Overwegingen bij het handelen van die actor. De overwegingen van de jeugdprofessional om te komen tot handelen spelen zich af in het hoofd van de professional maar kunnen ook gearticuleerd zijn in gesprekken met betrokkenen.

Ten aanzien van verwerken van en reflecteren op het verhaal:

1. Het delen van een verhaal kan schriftelijk. Het (aanvullend) hardop uitspreken ervan, helpt om gezamenlijk te kunnen reflecteren.
2. Na het in groepsverband vertellen over en luisteren naar een verhaal, dient er voldoende ruimte te zijn om individueel te reflecteren. Daarbij wordt stilgestaan bij wat in het verhaal elementen van praktische wijsheid zijn en hoe deze te relateren zijn aan de eigen praktijk teneinde hier individueel lessen uit te trekken.
3. Afrondend worden individuele reflecties en lessen uit het verhaal en de eigen praktijk gedeeld en uitgewisseld om te komen tot samen leren.

Kracht van het beeld. Inzet van tekeningen, zoals wij hebben gedaan met rich pictures, geeft veel zicht op zowel lastige situaties als het handelen in die situaties. Voorbeelden uit ons onderzoek:

Tekening R1:



Tekening R7:



Het kan hiermee een eerste stap vormen in het zicht krijgen op het eigen handelen, maar ook het delen van ervaringen, zoals hierboven bedoeld.

DISCUSSIE

We hebben in dit artikel beargumenteerd dat praktische wijsheid van essentieel belang is in het brede jeugddomein. Jeugdprofessionals zien zich dagelijks geconfronteerd met complexe situaties en gebruiken meer dan richtlijnen en protocollen. Praktische wijsheid zien we dan ook als een belangrijk vermogen voor het handelen van de jeugdzorgprofessional. In ons onderzoek stelden we de volgende definitie van praktische wijsheid op: *Praktische wijsheid is het handelen van individuele professionals die zich geconfronteerd zien met onzekerheid rondom knellende situaties waarin niet (direct) zicht is op het juiste handelen, door het eigen morele kompas aan te wenden als richting geveer voor het komen tot keuzes waarbij uit verschillende beschikbare bronnen wordt geput.* Deze definitie is ontstaan vanuit interacties met jeugdprofessionals en heeft dan ook specifiek geldingskracht in het jeugddomein, waar dit onderzoek is uitgevoerd.

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSIONAL ONTRAFELD

Wanneer we een vergelijking maken met bestaande definities die veelal zijn ontstaan vanuit het gezondheidsdomein, valt op dat er net als bij andere definities aandacht is voor zowel de context als het handelen in die context. Over de context stelt Bontemps-Hommen (2020) dat het snel veranderende en complexe situaties betreft. Eriksen et al. (2014) en Kristjánsson (2015) wijzen op de diversiteit en voorspelbaarheid enerzijds ('any present situation') en de specificiteit en eigenheid anderzijds ('a particular situation'). In onze definitie maken wij expliciet wat een dergelijke situatie kenmerkt en vragen we aandacht voor het knellende en ongrijpbare ervan en daardoor het niet-(direct)-weten van de professional wat het goede handelen is. Dit maakt dat deze iets extra's nodig heeft om hier wél toe te komen, aangezien de knellende situaties juist schreeuwen om – snel te - handelen. Ten aanzien van dit handelen heeft Bontemps-Hommen (2020) het over inzet van de meest geschikte middelen, terwijl Eriksen et al. (2014) gewoonweg 'weten hoe te handelen' noemt. Jeste et al. (2019) stelt hiertegenover dat het gaat om het hebben van een set aan vaardigheden maar ook karaktereigenschappen als (sociale) intelligentie en een goed moreel besef. In onze definitie wordt moreel kompas naar voren geschoven als richting geveer van het handelen van de professional.

De jeugdprofessionals in ons onderzoek hebben een uitgebreid repertoire om tot handelingskeuzes te komen, waarbij vijf aspecten in het bijzonder opvielen. Hoewel we deze vijf aspecten omwille van de leesbaarheid één voor één presenteren, zijn ze met elkaar verbonden en kent het verloop ervan niet per definitie een (vaste) volgorde. Als eerste bespraken we *gebruikmaken van waarneming (1)*. Overeenkomstig de presentiebenadering (Baart, 2005; De Muynck, 2007), blijkt nabijheid van belang te zijn. De aanwezigheid van de jeugdprofessional is van essentieel belang om in de situatie zelf van betekenis te kunnen zijn. Tegelijkertijd geeft dit hem de mogelijkheid een *inschatting te maken (2)* van wat nodig is – zowel in als voorbij het moment.

Verder behoort *intuïtie volgen (3)* tot het repertoire. Dit staat tegenover de verantwoordingsdruk in het jeugddomein aangezien veel beslissingen juist snel en (ogenschijnlijk) ondoordacht tot stand komen, en het systematisch vastleggen van de stappen ernaar toe niet altijd goed mogelijk is. Schön's (1983) reflectieve professional 'denkt in actie' en deze "competente professional weet in de regel meer dan hij kan zeggen" (Schön, 1983, p. 8, eigen vertaling). Er is dan ook reden om aan te nemen dat het articuleren van overwegingen bij stappen die leiden tot het praktisch wijs handelen, achteraf in plaats van tijdens het handelen gebeurt.

Inzet van kennis en zelfkennis (4) gaat uit van kennis op grond van wetenschap, regelgeving en protocollen, maar ook zelfkennis. Eerder wezen Houweling en Van Goor (2021) op het belang

van zelfkennis voor de jeugdprofessional. Jeugdprofessionals dienen bewust te zijn van hun persoonlijke en professionele identiteit, en met name de waarden die zij met zich meedragen en die doorwerken in hun handelen (Houweling & Van Goor, 2021).

Tenslotte legt de praktisch wijze professional *wendbaarheid* (5) aan den dag. In de literatuur wordt wendbaarheid al geregeld genoemd in relatie tot onderwijs (o.a. Schelvis et al., 2014). Ook in andere contexten, zo bleek in ons onderzoek, is binnen het werk van de jeugdprofessional aan de orde dat deze snel en onder druk - en vaak: alleen - moet handelen. Met (fysieke) afstand tot de situatie en de stilte opzoekend, kunnen zich nieuwe handelingsperspectieven aandienen die maken dat beter handelen mogelijk wordt. Dit brengt ons tot ons laatste punt: het belang van (gezamenlijke) reflectie.

In de eerdergenoemde definities valt op dat verschillende auteurs (Bontemps-Hommen, 2020; MacIntyre, 1985) spreken van gezamenlijk of collectief optreden. In onze definitie is in eerste instantie sprake van individueel overwegen en handelen. Wel worden de nodige connecties gemaakt met andere professionals. In ons onderzoek zagen we dat professionals gebruikmaken van en behoefte hebben aan reflectie op het eigen handelen – voor, tijdens en na afloop. Dit doen zij alleen, maar ook is er de behoefte dit samen met collega's te doen. Het laatste biedt de gelegenheid te komen tot gezamenlijke bezinning en vormen van 'kalibratie' toe te passen, bijvoorbeeld ten aanzien van het morele kompas dat erg individueel bepaald is. Het delen van praktijkverhalen is hiervoor van waarde. Inzet van het beeld, met name tekeningen, kan instrumenteel zijn in het zicht krijgen op het eigen handelen en ervaringen delen met anderen. Dit sluit aan bij inzichten van onder anderen Geenen et al. (2016) dat (georganiseerde) reflectie nodig is in emotioneel geladen werk met mensen.

Veelal hebben standaarden, richtlijnen, protocollen en dergelijke een bijsluitende of disclaimer waarin wordt aangegeven dat deze op maat en individueel moeten worden toegepast. We zien dit als een *noodzakelijke* voorwaarde; een dergelijke standaard moet immers geïndividualiseerd kunnen worden. Op basis van ons onderzoek zijn we van mening dat het echter geen *voldoende* voorwaarde is: weten dat je mag afwijken van een standaard, is nog niet hetzelfde als weten hoe je moet afwijken en hoe je verschillende soorten 'juistheid' (wetenschappelijk, moreel, juridisch e.d.) afweegt. Daar is praktische wijsheid van toepassing, evenals in situaties waar geen standaarden etc. voor handen zijn.

Steenmeijer (2022, p.10) stelt dat "Professionals beslissen graag autonoom binnen hun handelingsruimte, en tegelijkertijd zien we ook een soort gehechtheid aan de standaarden en kaders. Het geeft zekerheid om terug te kunnen vallen op dat wat is vastgelegd, want je kunt je

op die manier goed verantwoorden.” Dit is niet de focus van ons onderzoek geweest, wel vragen we ons af of deze gehechtheid gewenst en helpend is. Dit zou een vervolgvraag voor verder onderzoek kunnen zijn.

CONCLUSIE

Praktische wijsheid is een belangrijk onderdeel van de dagelijkse praktijk van de jeugdprofessional. Dit is aan de orde van de dag. De mate waarin professionals hier zelf bewust mee omgaan en er in organisaties ruimte voor wordt gemaakt, verschilt. De resultaten van dit onderzoek tonen aan dat het van belang is de aanwezigheid en het belang van praktische wijsheid expliciet te maken, en professionals te ondersteunen in hun dagelijkse praktijk. In eerste instantie is het van belang hen ruimte te bieden voor en tools aan te reiken om individueel en in gesprek met collega's te reflecteren op praktische wijsheid.

REFERENTIES

- Albers, S., & Kruijer, A. J. (2020). *Doen wat goed is. Praktische wijsheid in het sociale domein*. VanGennep.
- Baart, A. (2005). *Aandacht; etudes in presentie*. Uitgeverij LEMMA BV.
- Bontemps-Hommen, M. (2020). *Practical wisdom the vital core of professionalism in medical practices [proefschrift]*. Universiteit voor Humanistiek.
- Campbell, S., Greenwood, M., Prior, S., Shearer, T., Walkem, K., & Young, S. (2020). Purposive sampling: Complex or simple? Research case examples. *Journal of Research in Nursing*, 25(8), 652–661. <https://doi.org/10.1177/1744987120927206>
- Cederberg, C., Fuglseth, K., & Van der Zande, E. (2023). Introduction to practical knowledge and normative studies. In C. Cederberg, K. Fuglseth, & E. Van der Zande (Red.), *Exploring practical knowledge: Life-world studies of professionals in education and research* (pp. 7–24). Brill.
- Checkland, P. (2000). Soft systems methodology: A thirty year retrospective. *Systems Research and Behavioral Science*, 17(S1), S11–S58.
- Cohoe, C. M. (2022). Knowing in Aristotle part 1: Epistēmē, Nous, and non-rational cognitive states. *Philosophy Compass*, 17(1), e12801. <https://philarchive.org/archive/COHKIA-4>
- Conroy, M., Malik, A. Y., Hale, C., Weir, C., Brockie, A., & Turner, C. (2021). Using practical wisdom to facilitate ethical decision-making: A major empirical study of phronesis in the decision narratives of doctors. *BMC Medical Ethics*, 22(1), 16. <https://doi.org/10.1186/s12910-021-00581-y>

- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative & mixed methods approaches*. Sage edge.
- Cristancho, S. (2015). Eye opener: Exploring complexity using rich pictures. *Perspectives on Medical Education*, 4(3), 138–141. <https://link.springer.com/article/10.1007/s40037-015-0187-7>
- Czarnaiwska, B. (2004). *Narratives in social science research*. Sage Publications
- De Muynck, B. (2007). Over 'Presentie, exposure en supervisie'. *Supervisie en Coaching*, 24, 37–40.
- De Ruiter, C. (2021). *Jeugdzorg moet op de schop, en snel ook*. <https://www.socialevraagstukken.nl/jeugdzorg-moet-op-de-schop-en-snel-ook>
- Delnou, J. & Van Dalen, W. (Red), (2003). *Het socratisch gesprek*. Damon.
- Eriksen, K. Å., Dahl, H., Karlsson, B., & Arman, M. (2014). Strengthening practical wisdom. *Nursing Ethics*, 21(6), 707–719. <https://doi.org/10.1177/0969733013518446>
- Etikan, I., Musa, S. A., & Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1–4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Flaming, D. (2001). Using phronesis instead of 'research-based practice' as the guiding light for nursing practice. *Nursing Philosophy*, 2(3), 251–258. <https://doi.org/10.1046/j.1466-769X.2000.00066.x>
- Fuglseth, K. (2023). Practical knowledge as an academic study of its own? A methodological approach. In C. Cederberg, K. Fuglseth, E. Van der Zande (Red.), *Exploring practical knowledge: Life-world studies of professionals in education and research* (pp. 7–24). Brill
- Geenen, M. J., Stolzenbach, F., Tedeschi, D., Van der Roest, C., Jansen, J., & Koltthoff, E. (2016). Weerbaarder door reflectie. *Proces: tijdschrift voor strafrechtpleging*, 95(6), 47–58.
- Gilligan, C. (2015). The listening guide method of psychological inquiry [Editorial]. *Qualitative Psychology*, 2(1), 69–77. <https://doi.org/10.1037/qup0000023>
- Houweling, L., & Van Goor, R. (2021). *Pedagogische professionaliteit. Een inleiding op het werken met en voor Jeugd*. Uitgeverij Couthino.
- Jenkins, K., Kinsella, E. A., & DeLuca, S. (2019). Perspectives on phronesis in professional nursing practice. *Nursing Philosophy*, 20(1), e12231.
- Jeste, D. V., Lee, E. E., Cassidy, C., Caspari, R., Gagneux, P., Glorioso, D., Miller, B. L., Semendeferi, K., Vogler, C., Nusbaum, H., & Blazer, D. (2019). The new science of practical wisdom. *Perspectives in Biology and Medicine*, 62(2), 216–236. <https://doi.org/10.1353/pbm.2019.0011>
- Kessels, J. (1997). *Socrates op de markt. Filosofie in bedrijf*. Boom.

PRAKTISCHE WIJSHEID VAN DE JEUGDPROFESSOR ONTRAFELD

- Kinsella, E. A., & Pitman, A. (2012). *Phronesis as professional knowledge: Practical wisdom in the professions* (Vol. 1). Springer Science & Business Media.
- Kohler Riessman, C. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage Publications.
- Kristjánsson, K. (2015). Phronesis as an ideal in professional medical ethics: Some preliminary positionings and problematics. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 36(5), 299–320.
- MacIntyre, A. (1985). *After virtue*. Duckworth.
- Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). *Effectieve jeugdhulp*. <https://www.nji.nl/effectieve-jeugdhulp/richtlijnen>
- Salmieri, G., Bronstein, D., Charles, D., & Lennox, J. G. (2013). Episteme, demonstration, and explanation: A fresh look at Aristotle's Posterior Analytics. *Metascience*, 23(1), 1–35. <https://doi.org/10.1007/s11016-013-9815-1>
- Schelvis, R. M., Zwetsloot, G. I., Bos, E. H., & Wiezer, N. M. (2014). Exploring teacher and school resilience as a new perspective to solve persistent problems in the educational sector. *Teachers and Teaching*, 20(5), 622–637. <https://doi.org/10.1080/13540602.2014.937962>
- Schön, D. (1983). *The reflective practitioner. How professionals think in action*. Basic Books.
- Schwartz, B. (2011). Practical wisdom and organizations. *Research in Organizational Behavior*, 31, 3–23. <https://doi.org/10.1016/j.riob.2011.09.001>
- SER. (2021). *Jeugdzorg: van systemen naar mensen*. SER.
- Staten, H. (2019). *Techne theory: A new language for art*. Bloomsbury Academic.
- Steenmeijer, J. (2021). *Wegwijzer Standaarden in de zorg voor jeugd*. SER.
- Steenmeijer, J. (2022). *Professionele autonomie in sociaal werk. Een model voor verantwoord handelen*. Coutinho.
- Van Hassel, D., Tonkens, E., & Hoijtink, M. (2012). 'Vluchten in bureaucratie. Bureaucratische gehechtheid in de jeugdzorg'. *Beleid en Maatschappij, Tijdschrift voor Beleid en Maatschappij*, 39(1), 5–25.
- Weatherhead, S. (2011). Narrative analysis: An often overlooked approach. *Clinical Psychology Forum*, 218, 47–52.
- Xiang, W. N. (2016). Ecophronesis: The ecological practical wisdom for and from ecological practice. *Landscape and Urban Planning*, 155, 53–60. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.07.005>
- Zheng, Y. (2021). Hermeneutics, practical wisdom, and cognitive poetics. *LiLi, Zeitschrift Für Literaturwissenschaft Und Linguistik*, 51(4), 833–843. <https://doi.org/10.1007/s41244-021-00238-8>

BIJLAGE: IK-GEDICHT

'Ik ben en ik hoor'

Wat ik hem ook kon bieden
Daarin heb ik ook
Denk ik wel
Ik denk

Wist ik eigenlijk dat ik vrij spel had
De vraag die ik stelde
Ik weet
Ik zou niet abrupt willen stoppen
Ik weerstand voelde

Ik vroeg me af
Ik heb gezegd
Ik denk wel
Ik hoor

Ik wil toch kijken
Ik heb gezegd
Ik hoor wat je zegt